

Миле Бјелајац*

Институт за новију историју Србије

БАЛКАН БАЛКАНСКИМ НАРОДИМА ИЛИ БАЛКАН ИМПЕРИЈАМА: КАКО ДО МИРА И ПРОСПЕРИТЕТА?

Сажетак

У средишту овог рада је запитаност о стварним узроцима повремениог нарушавања мира и постојања зоне нестабилности на Балкану. Да ли је могуће, и како, превазићи факторе ризика, колонијалне и неоколонијалне зависности и успоставити толерантну коегзистенцију међу народима који га насељавају и који су ту формирали своје државе. У јавном говору, прошлом и садашњем, најчешће се инсистирало само на једној димензији стварности или у најбољем случају на суженој слици, дакле, избегавала се комплексност историјски условљених стања и различитих искустава. Ово се односи и на политички говор о европским интеграцијама Србије. Побуде савременика да у свом времену схвате и знају све околности, унутрашње и спољне, актуелне и оне дугог трајања, могу се разумети само кроз разумевање времена у коме су настајале. Ценити њихову политику која је настајала у магли процена и оскудних знања неким будућим мерилима и сазнањима не води добрим историјским закључцима о неком времену. У овом раду, кроз историјске примере виде се трајни покушаји жеље народа који га настајују да се створе услови за трајнији мир и економски развој и перманентно настојање великих сила да га контролишу у геополитичком и економском смислу. Гранични простор вековима, Балкан је трусно подручје, али је

* Контакт: mile.bjelajac@gmail.com

далеко од тога да је то једино такво подручје у свету. Насиље и повремено масовни злочини, масовне сеобе или протеривање, нису били уникум овог простора. У академским радовима и стручној анализи скорашње балканске кризе више су него видљиви трагови доминантног политичког наратива на појединим ванбалканским странама и пре прикривају него што откривају стварне корене балканске кризе. Слично је са промовисањем интегративних процеса под притиском економских и геополитичких интереса. У једном прегледном чланку нема простора да се детаљно елаборира свака поменута тема, али довољно да се кроз упечатљиве примере осветли пракса и подстакне даље трагање.

Кључне речи: *Балкан балканским народима, империјални пројекти на Балкану, Велике силе и клијенти, европске интеграције*

Неки будући историчари знаће много више о правој мери односа политике и њених планова са пуштањем у јавност књига са „научним педигреом“ које су утирале пут прихватању наступајућих политика од стране јавности код куће и у свету. Ако је према политичком ауторитету шира јавност помало скептична, она је пријемчивија, због просечног нивоа образовања, за исказе научних ауторитета или тзв. аналитичара. Није од овога поштеђена ни студентска популација ни новинари који све то прате.

Историја Балкана као простора сукобљавања империја за ширење утицаја и доминацију, богато је обрађена у историографији и прегледима историје дипломатије још од антике, а поготово у последњих двеста година (видети: Kennedy 1989; Kagan 1995, Kisindžer 1999; Cohen 1995, Hobsbaum 2002, Bataković (ed.) 2011; Lampe 2014; Doise and Vaisse 2015; Pavlović (ed.) 2014; Pavlowitch 1999; Yavuz and Sluglett (eds.) 2011; White 1995; Tooze 2014; Fišer 2014; Толева 2016). Што се ближимо новијим догађајима, притисци на историчаре и аналитичаре су вишеструки. Не само потреба да се поштује политички коректан говор, већ и недоступност најважнијих извора, утичу да се академска заједница дели и нуди селективне интерпретације. Народи Балкана су могли

беспомоћно да гледају како се Балкан поново открива или конструише као ексклузивно место „сукоба цивилизација“, „злих националиста“ који су довели у питање мултикултурне и мултиетничке империје, биле промоторе модернизације. Неки су пожурили да образложе да је Балкану „урођено“ насиље, страном „цивилизованом“ делу света. Мањи број је храбро оспоравао овај тип инструментализације (Bakić Hayden 2006). Инстант историчари и саветници политичара су чак тврдили да су два светска рата „отпочела“ управо на Балкану. Ово је јавно лупио један светски државник.

Редуковање појма национализам на „фрагментацију простора“ и „шовинизам“, редукује се и значај ослободилачке и антиколонијалне борбе народа на Балкану и широм света. Своди се на нешто противно „хуманој глобализацији равноправних грађана“. Овome је последњих двадесет година служила ревизија османске историје те историје Аустроугарске Империје. Намерно се ставља у страну да је сувереност била предуслов не само развоју културе, очувању идентитета него превасходно у функцији економског напретка и очувању властитих ресурса. Ставља се по страни и прави историјски карактер империја које су доминирале ових простором.

Ове покрете водила је у свим балканским нацијама предузетничка класа у настајању и чиновничка елита школована у европским центрима. Допринос је давала интелигенција учествујући у освешћивању националних интереса и идентитета. У мери историјског времена, на Балкану, као и у свету, постојала је жеља за ширењем утицаја на што шири простор било по историјском праву или, савременијој, етничко-лингвистичкој сродности. Комплексности је доприносила верска располућеност истих сродних етничких заједница или сукоби за ширење верског утицаја. Поменимо прозелитизам и унијаћење или међународно подржано ширење бугарске Егзархије после 1872.

На прелазу 19. у 20. век елите на Балкану, посебно српска, почеле су уочавати погубност политике великих сила. Идеја је била да се Балкан успротиви и да земље и народи Балкана сами уређују своју судбину. У периоду после 1945. посебно у време Тршћанске кризе Јосип Броз Тито је јавно истицао да

мале земље не желе више да буду “монета за поткусуривање” великим силама. Разбијањем Југославије поново је отворено „источно питање“. Велике силе су покушале да ускоче, прво подстицањем унутрашњих фактора, потом свака са својим интересом укључујући и турски сан за враћање на некадашње просторе Османске империје. Добри познаваоци упозоравају на доктрину „стратешке дубине“ у неоосманској стратегији у којој су Босна и Балкан, дакле и Косово и Метохија, у срцу визије о повратку Турске на простор југоисточне Европе. Мада доскорашњи премијер Даватоглу није више на власти, он је веома прегнантно (2009) излагао парадигму савременог неоосманизма: „Османски векови Балкана су успешна прича. Сада је треба обновити ... ми смо сигурни да је Сарајево наше (...) Ми ћемо реинтегрисати балкански регион, ми ћемо реинтегрисати Блиски исток, ми ћемо реинтегрисати Кавказ на овим принципима регионалног и светског мира ... За Турску је безбедност Сарајева једнако важна као безбедност и просперитет Истамбула (!)“ (Танасковић 2010, 44-46). Идеолошка загладаност у прошлост, како истиче Дарко Танасковић, а интересно у будућност, „неосманистичка спољна политика методично је на Балкану од краја осме деценије XX века кренула у ревизују и преусмеравање историје.“ У пракси, поручивао је писац књиге „Стратешка дубина“ (Даватоглу), „неопходно је усредсредити се на два темељна традиционална ослоња османско-турске балканске политике, Бошњаке и Албанце“ (Танасковић 2010, 92-93).

Последњих година, опорављена Русија из својих одбрамбених разлога поново покушава да постане партнер у решавању сложених балканских питања. Ширење НАТО на њене границе, упркос лажним обећањима датих Горбачову и Јељцину да тога неће бити, увођење против-ракетног штита у источноевропским земљама, ратна екскурзија грузијског председника Шакашвилија 2008, утицале су да се Русија тргне и чврсто стави до знања да је она за партнерске односе, а не клијентске. Обојена револуција у Украјини је до краја заострила ствари и озбиљно угрозила очување мира (Влаховић 2014).

На Балкану је поново и Кина са својим геополитичким и економским плановима. Балкан и његове мале државе,

укључујући и Србију, поново су се нашле у фокусу интереса Великих сила и трпе последице њихових сукоба и пројеката. Отвара се трка за балканским лукама, комуникацијама, инвестицијама у саобраћајне секторе, технолошко везивање на пољу високотехнолошких комуникација и система, извоз војне опреме и др. (Frankoran 2018).

Европска унија није непристрасна нити се води алтруистичким мотивима, пре је заједница у којој моћни намећу своју вољу, а неки међу њима имају жељу да исправе „историјске неправде“.

У складу са тим линијама поново се бирају савезништва са малим балканским државама или народима.

ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТИ КОЈИ СУ ПОРОДИЛИ ДОКТРИНУ „БАЛКАН БАЛКАНСКИМ НАРОДИМА“

Данас се често користи реч „балканизација“ као синоним фрагментације и сталних сукоба, али историчари пореклом са Балкана с правом истичу да Балкан до Првог светског рата није био ништа више турбулентнији од остатка Европе и света. Његов проблем је више произилазио из његовог географског положаја и непрекидне борбе да га се стави под контролу. С друге стране то је простор непрекидне борбе да се владавина страних сила или империја укине. По речима историчара Стевана Павловића, Балкан је током већине своје историје имао престонице ван њега (Pavlowitch 1999). Почев од старог Рима, преко Цариграда (Истамбула), Венеције, Беча, Москве, Париза, Берлина. Доминирало је хришћанство, које се после хиљаду година трајања поделило на западно и источно, а потом од 15. века наступа исламска религија. Балкан постаје рубна зона за једне и друге.

Средњовековне балканске државе падале су под власт Османске империје једна за другом укључујући Византију и њен престони град. Сама Аустрија и вазалне круновине, једва се одржала. Османски период покренуо је миграције становништва какве нису биле запамћене још од приспећа старих Словена на ове просторе.

Опадањем моћи Османског царства, његовим војним и економским заостајањем, неоствареним реформама, отворило се тзв. „Источно питање“, које видимо и данас, после свега, стоји отворено. У први мах после нестанка Млетачке републике и пада Наполеона, његових краткотрајних Илирских провинција, на те просторе улази Аустрија. Кисинџер ће у својој „Дипломатији“ забележити да су се Велика Британија и Аустрија одупирале распаду Османске империје „пошто су сматрале да ће као резултат тога бити појављивање ситнијих држава што ће поткопати светски поредак“. Он даље, приписујући Западу алтруистичке мотиве, истиче да ће појављивање мањих, неискусних нација на површину избацити етничке сукобе као и да ће својом слабошћу омогућити да на Балкан уђу друге велике силе. „По мишљењу Велике Британије и Аустрије мале државе треба да подреде сопствене националне амбиције свеобухватним интересима света“. Коментаришући ове наводе Кисинџера, историчарка Нарочницка закључује да је ово неумесно објашњење улоге великих сила на Балкану (Нарочницка 2008, 200; Kisindžer 1999).

Велике силе и империје су током 19. века правиле савезе у различитим комбинацијама. Конзервативне монархије Пруска, Аустрија и Русија у савезу за Великом Британијом гушиле су француску револуцију, а потом обуздавале Наполеона. У корену „Начертанија“ Илије Гарашанина (1844) могла се препознати жеља Енглеза и Пољака да се Јужнословенско окупљање изврши против стратешких интереса Русије и Аустрије, а уз подршку Француске и Велике Британије. Мада још вазална Кнежевина, Милошева Србија је већ била искусила карактер притисака Великих сила. Срби и Пољаци нису тада знали да је постојао план аустријског министра Метерниха из 1816. да се створи *Илирско краљевство* унутар царства као противтежа руским плановима на Балкану и као брана мађарским претензијама. Он је после 1845. субвенционирао Људевита Гаја да пропагира његову концепцију аустрославизма у Југоисточној Европи. Из спољнополитичких разлога Гарашанин је из текста нацрта Франтишека Заха мењао изразе Јужни Словени, јужнословенски, Јужнословенско Царство у Срби, Српско Царство. Као реално, видео је ширење Србије само на територије тада под Османским царством (Екмечић

1989, 227; 473-474; Bataković 2014; Bataković 2000, 109-126). Србија се у последњим деценијама 19. века највише ослањала на Аустро-Угарску. Краљ Милан Обреновић је склопио тајну конвенцију са Монархијом 1881 чиме ће учврстити ту вези и обезбедити будућност династије.

У обуздавању руског наступања ка Црном мору и Закавказју Француска и Британија помажу Турску 1856. Русија је још једном заустављена на Берлинском конгресу 1878. и њен пројекат Санстефанске Бугарске је био суспендован. Настављена је конфронтација две империје Британије и Русије око позиција на Балкану и контроле мореуза из Црног у Егејско море. Британија активно помаже грчки народ у борби против Османлија, а потом и ширење Грчке државе.

Ако је Русија са Француском нашла модус и склопила савезништво против немачке претње 1894, са Британијом је коначно регулисала њихова најосетљивија питања тек 1907. Тиме је поплочан пут да се оформи четворна антанта пред покушајима две средњоевропске царевине да продру на исток и међају поредак у свету. Аустро-Угарској је једино и остао простор Балкана за експанзију на рачун умирућег Османског царства. Она је томе подредила своје пројекте у тежњи да се после повлачења пред Пруском и Италијом (Француском) поново потврди као велика сила. У том циљу, стратешки се конфронтирала са Италијом и пројектује стварање албанске државе и нације како би направила чврсто упориште против Италије и Словена (Yavuz and Sluglett (eds.) 2011; White 1995; Kagan 1995; Mitrović 1981; McMeekin 2010; Pavlović (ed.) 2014; Lieven 2015; Doise and Vaisse 2015; Толева 2016).

Аустро-Угарска је у својој спољној политици рефлектовала своје унутрашње тешкоће и кроз стратешке планове преустројства желела да ослаби привлачну моћ Београда, а створи додатне проблеме Мађарској како би је чвршће везала уз Аустријску половину Монархије. И министар Ерентал и нови начелник Генералштаба Конрад ступају заједно и доносе компатибилне планове. У разговору њих двојице 17. децембра 1907. Ерентал му је саопштио да је циљ „балканске политике анексија Босне и Херцеговине и инкорпорација дела Србије који није бугарски, док би бугарски део требао

да припадне Бугарској“. То је значило да су у Министарству спољних послова прихватили као циљ уништење српске самосталне државе њеним комадањем. Пројектује се 1908. пруга до Солуна кроз Санцак и једновремено доноси ратни план за рат против Србије. У дорађивање ових планова биће укључени сви каснији актери Јулске кризе 1914. „Одлука о уклањању Србије као сметње балканској политици Аустро-Угарске Монархије, политици у чијем је остварењу виђен услов за очување и јачање престижа Монархије као велике силе, била је сасвим одређено, донесена у годинама 1907-1908.“ (Mitrović 1981, 66-94; 428; Ćorović 2018). Србија је у том тренутку била војно готово неспремна и мера притисака са стране Бугарске и Аустро-Угарске је то доказивала (Бјелајац 2010, 25-64).

Мада је Царска Русија охрабривала окупљање словенских држава на Балкану као противтежу Аустро-Угарској и другим силама, она због своје слабости после пораза у рату са Јапаном није гурала те исте државе у рат против Турске, јер је лако могао ескалирати у светски сукоб. Тадашње мале државице имале су своје планове које су криле од великих сила или су то у поверењу саопштавале само појединим личностима. Њихову одлуку да искористе тренутак подстакао је рат Италије против Турске и велика побуна албанских племена против Царевине 1911. (Штрандман 2011, 127-175).

После првог балканског рата дојучерашњи савезници, због измењених околности, долазе у сукоб. Србија и Бугарска се споре око разграничења. Српски ратни циљеви, излаз на море преко долине Дрима, су оспорени од стране Аустро-Угарске под претњом интервенције. Русија не инсистира. Француска је изненађења помирљивим ставом Русије. Српска страна тражи ревизију, исти излаз ка Солуну долином Вардара. Бугарска оспорава мада није извршила савезничке обавезе на македонском ратишту, док је Србија целу једну армију послала у Тракију и помогла заузећу Адрианопоља (Једрена). По слову уговора, Србија предаје на концу одлуку на арбитражу руском цару како је то уговором о савезништву било предвиђено. Бугарска не чекајући одлуку напада.

Последице новог рата у коме су Србија, Црна Гора, Грчка и Румунија биле на једној страни, а Бугарска на другој оставиће

трајне последице на кохезију балканских држава и отворити могућност страног мешања. Србија је обезбедила себи излаз преко Солуна, уз грчку сагласност.

Србија и Црна Гора су се нашле у општем рату у којем је вођена битка око интереса и за циљеве великих сила, али су се својим отпором, ратним савезништвом уклапале у неке од њих. Ово поред значајне финансијске и војне помоћи имало је и другу страну медаље. Биле су изложене притисцима својих савезника већ од августа 1914 да изврше исправке границе у источној Македонији у корист Бугарске и тако ову царевине преведу на савезничку страну и прекину немачку везу ка Турској. Такође вршени су притисци да српска војска пређе у офанзиву на територију Аустро-Угарске како би олакшала ситуацију код Савезника.

У таквим околности и Србија као и остале балканске земље почињу да дефинишу своје ратне циљеве. Почев са ратном прокламацијом истиче се да се Србија бори не само за опстанак у том рату већ и за ослобођење Јужних Словена, своје браће и да се „Србија бије за самосталност свију балканских држава“, како им је објашњавао Пашић. Српско руководство је тачно схватило да је Немачка главни непријатељ, али да и њени Савезници ратују за своје реалне, светске интересе, а не да из алтруизма бране две, три мање државе (Митровић 1984, 97; Екмечић 1990, 80-111; 435).

Како је Пашић 21. октобра 1914 излагао: „Била би несрећа за мир Југоистока ако се стварају мале државе, јер ће се неприметно увући стране интриге које ће сејати неповерење, завист и мржњу. За мир на Југоистоку и у Европи новој, потребна је јака једна држава“. Овакво гледиште је највероватније проистицало из лошег искуства историје Балканског полуострва током целог 19. века. Нова гледишта имала су за циљ да се то превазиђе (Митровић 1984, 98). То гледиште је полазило да ће једна држава на широком простору са 15 милиона становника бити довољно снажна да не буде оруђе у туђим рукама нити ће радити за туђ рачун већ у духу опште европске политике. „Начело равнотеже на Балкану, као база за будуће регулисање односа међу државама балканским не би се могло више применити за нови ред ствари (...) Место

стабилности и јемства за дуготрајни мир и сигурност у односима могло би остати готово исто стање као и пре рата, пуно клица за нове трзавице. Уједињене у једну државу све земље у којима живе Срби, Хрвати и Словенци, са површином од 200.000 квадратних километара и око 12.000.000 једноплеменог народа и добром морском обалом, могле би за релативно кратко време, најбоље одговарати новим потребама европскога мира и бити у пуном складу са намерама Енглеске“ (Екмечић 1990, 436).

До краја рата требало је превладати многе препреке да би се добила наклоност и код савезника и код фактора црногорске, албанске и југословенске политике (Вјелажас 2015). Компликовани односи међу самим Савезницима утицаће на карактер мировних уговора. Систем ће бити недовршен што ће отворити нову серију сукоба, прво Грчке и Турске, потом Италије и Грчке, Пољске и Русије, Румуније и Мађарске. Буктало је на многим демаркационим линијама и на Балкану (Gerwarth 2016). Уместо Аустро-Угарске, на Балкану је почела да упливише победничка Италија која је гледала у Југославији супарницу. Она ће стајати иза поражених земаља и унутрашњих незадовољника. Тек ће разграничење у Рапалу 1920. и потписивање нових уговора 1924. примирити на кратко ову Велику силу (Pavlović 2014).

Између два светска рата дошло је до груписања новостворених држава Краљевине СХС, Румуније и Чехословачке у савез Мала Антанта, превасходно окренут ограничавању мађарског ревизионизма. Потом формиран је Балкански споразум или Балканска Антанта у коју су 1934. ушле Југославија, Румунија, Грчка и Турска. Све је то био и део француског система „санитарног кордона“ који је требао заменити раније стратешко партнерство са Русијом. Неусаглашеност интереса новостворених земаља Средње Европе, Подунавља и Балкана, италијанске активности, а потом после економске кризе продор Немачке у Подунавље и на Балкан чинили су ствари све компликованијим. Француска је слабила и губила кредитилитет силе, а Велика Британија се уљуљкивала идејама о помирењу. Касно је препознат прави смер немачке политике реванша (Avramovski 1986; Винавер 1987; Vinaver 1985; Kagan 1995; Сладек 2019; Бјелајац 2010).

Аншлусом Аустрије 1938. године, окупацијом Чехословачке 1939, запоседањем Албаније од стране Италије исте године, одбацивањем рестриктивних клаузула Трианонског и Нејског уговора од стране Мађарске и Бугарске, поредак успостављен 1920-1921. године се распао. Свет је евидентно стајао пред новим ратом. Нападом Немачке на Пољску 1. септембра 1939. и објавама рата Велике Британије и Француске он је формално и започео. Југославија и Грчка су декларисале (лажну) неутралност, али наставиле сарадњу са старим Савезницима. Румунија је ускоро поклекла и морала се одрећи делова Трансилваније у корист Мађарске које је задобила 1919 (Бјелајац 2010; Ristović 1991).

Одлуком из јула 1940, за Грчку и Југославију није било места у новом светском поретку. Оне су морале бити разбијене односно кажњене. Сви покушаји југословенске и грчке владе да се очува мир били су осујећени већ октобра 1940. нападом Италије на Грчку. Југословенски двор и влада помажу Грчку и одупиру се притиску тражећи помоћ од Совјетског Савеза. Војна неспремност за дуготрајнији отпор, унутрашње политичко стање на крају су навели Југославију да приступи Тројном пакту уз неке тајне клаузуле. Војним пучем 27. марта 1941. Југославија се сврстала уз Слободни свет у борби против нацизма-фашизма једнако као и Грчка. Бугарска и Мађарска су биле награђене југословенским територијама, а Италија је кренула на Далмацију коју је изгубила Рапалским уговором 1920 (Бјелајац 2012).

У Грчкој и Југославији је избио покрет отпора окупацији, и обе земље су искусиле грађански рат. Румунија и Мађарска су учествовале у кампањи на Источном фронту чега је Бугарска била поштеђена. Покрет отпора се развио и у Албанији, а касније и у Бугарској. После прекретних битака Другог светског рата на главним бојиштима, међу Великим силама почели су договори, понекад и надмудривања, како ће бити уређен свет после рата. Велике силе су имале своје играче на терену: покрете отпора, предратне структуре, економске интересе. У првој фази рата Британија је чинила све да не подстакне сумње Совјетског Савеза и да ова сила остане у коалицији. САД су се водиле истом логиком. Са помицањем клатна победе на страну савезника, већи значај су добили

потези који су предодређивали судбину света после рата. После конференције у Москви и Техерану новембра 1943, било је очито да Совјетски Савез жели да спречи продор Британије (и САД) у Југоисточну Европу. Највише се 1944 заострило у Грчкој. Снагом оружја Црвене армије позиција СССРа је у октобру 1944 већ била доминантна у Југоисточној Европи. Некадашњи планови Черчила да се снаге искрцају на Балкан нису добили подршку САД. Да се нешто спаси Черчил у Москви нуди чувену цедуљу: 90:10 у Румунији, 10:90 у Грчкој, 50:50 у Југославији, 50: 50 у Мађарској, 75:25 у Бугарској. Стаљин је парафирео ову цедуљицу. Према Черчиловој белешци, упитао је Стаљина: „неће изгледати да смо се о питањима, за „милионе људи судбоносним, тако нехајно нагодили?“ Два дана касније Черчил је наивно написао Стаљину: „Они би могли ... бити добар путоказ у вођењу наших послова ... Можда ћемо спријечити неколико грађанских ратова и много крвопролића и раздора у малим земљама о којима је ријеч. Ми зацијело ниједној балканској држави не желимо наметнути монархистичке или републиканске установе. Но успоставили смо извјесне односе вјерности с краљевима Грчке и Југославије ... Веома нам је драго што сте се изјаснили против тога да се постојећи поредак у разним балканским земљама покуша измијенити силом или комунистичком пропагандом. Нека они сами обликују своју судбину у наредним годинама...“ Черчил ће у јуну 1945. писао Стаљину да што се тиче Југославије тај утицај се спустио на свега 10 посто у корист Британије и да Тито и даље врши притисак (Barker 1975, 145-147).

Нови светски поредак се *де факто* почео стварати на састанку велике тројице у Јалти, фебруара 1945. и Посдаму у јулу 1945.

Редак је пример у историји да једна држава у веома кратком року, тако рећи преко ноћи, радикално мења своју стратешку, спољнополитичку орјентацију. Управо то је био случај са Југославијом 1948. године. У току кризе у односима са СССР-ом, остварена је сарадња са земљама Запада (САД, Британија и Француска) које су отпочеле да испоручују наоружање и опрему, те са земљама у региону Грчком и Турском са којима је на крају склопљен Балкански пакт 1953. Активна улога југословенских оружаних снага била је предвиђена у

ратним плановима НАТО-а (Бјелајац 2010, 215-236; Bogetić 2000; Dimitrijević 2005; Laković 2006).

Сукоб Југославије са источним блоком земаља 1948. помогао је да се током друге фазе решавања Тршћанског питања 1953-1954. године, добије за Југославију зона „Б“ и средства за изградњу копарске луке у виду помоћи од САД. Тито је у току тих преговора и кризе у више наврата понављао да „Југославија неће бити монета за поткусуривање“ између великих сила.

Краткотрајно побољшање у односима са СССР после 1955. било је поново прекинуто због догађаја у Мађарској 1956. Међутим Суецка криза 1956-1957 имаће краткорочне и дугорочне последице на стратешко планирање у Југославији (Cvetković 2013; Životić 2008).

Југославија, балканска држава која је остала изван блоковске поделе, почела је да се окреће несврстаним земљама Азије и Африке и промовише властити пут. Постала је тампон зона све до пада Берлинског зида и слома СССР и распуштања Варшавског уговора. Њена међународна важност је спласнула. Поново се нашла у ситуацији да се на њену територију гледа на некадашњи начин – плен који треба поделити и остварити доминацију над простором.

Данас се све свело на идеолошке флоскуле: евроатланске интеграције и неолибарална економија уз редуковање суверенитета мањих држава до баналаности. Иза сцене, у стварности су притисци, уцене, специјалне операције, хибридни сукоби, оружане интервенције. Принципи ОУН и Хелсиншке повеље су нарушени. Крај свим плановима на Балкану се не назире (Бјелајац 2019).

ВРЕМЕ ИНСТРУМЕНТАЛИЗАЦИЈА И ДВОСТРУКИХ СТАНДАРДА

Велика престојавања на Балкану у току реализације новог поретка после Хладног рата, нису наишла ненадано нити су била без разрађене идеолошке матрице. Нови империјализам како су га идентификовали аналитичари и припадници академске заједнице на Западу (не сви, наравно) послужио

се многим старим идеологијама доминације светом још из времена деветнаестовековног империјализма, али и дорађеним неолибералним доктринама. За разлику од некадашњег, донекле огољеног наступања, нови поредак је кренуо у наступ заоденут у покрет за владавину демократије, правне државе, грађанских права и слобода. Посебно место су имала права мањина у име којих се имао вршити притисак на централне владе. Измишљен је и концепт „хуманитарне интервенције“, заштите човечанства од тероризма, оружја за масовно уништавање, злих диктатора и сл. Логистичку подршку пројекту су давали не само војни фактор, већ и глобалне финансијске институције, а посебно глобални медији који су по потреби некритички промовисали „добре момке“, а сатанизовали „лоше“, одабране за жртвене јарце (Бјелајац 2019).

Швајцарски историчар и аналитичар Данијел Ганзер (Daniele Ganser), истражујући нарушавање мира у свету инсценираним ратовима од 1945. до данас, употребљава изразе „Империја САД“ и „незаконити ратови“. Међу те незаконите убраја и све оне у последњих тридесет година којима смо сведоци укључујући рат против СР Југославије 1999, рат против Ирака 2003, Либије, Сирије, Јемена. Лаж, кршење међународног права, саботирање ОУН, разлика стварног од прокламованог све то је заједничко у правдању агресивних ратова који само производе несрећу за милионе и стварају таласе избеглица. Ганзер је у својим књигама писао о стварном карактеру НАТО „миротворца“, његовим тајним одредима у Европи, произвођењу тероризма и вођењу прикривених операција. Ослањајући се на анализе Пола Кенедија, он идентификује империје нашег времена, све до фазе пренапрегнутости после које наступа пад. Мада је дијагноза тачна, мањи број људи је спреман да користи појам империја зато што он обухвата израбљивање и тлачење других земаља. Ганзер наводи да Џорџ Фридман из Стратфора (2015) одбија и примисао о империји тврдећи: „Ми смо млада империја. Не желимо чак ни да помишљамо да смо империја“. С друге стране, нотира Ганзер, по америчком историчару Ерику Зуесеу „САД су олигархија, а не демократија“ (Ganser 2018, 41-43).

Историчар Најл Фергусон ће поводом негирања политичара да је Америка империја, помало иронично

написати: „Да ли је Америка империја? Свакако не, према нашој влади, упркос освајању две суверене земље током година, упркос постојању 752 војне базе у две трећине земаља света (130) (Ferguson 2005, 130).

Амерички професор Ендру Баћевић (Andrew Bacevich) у својој књизи „Како је Америка проћердала своју победу у Хладном рату“, наводи:

„До 2016, велики број обичних Американаца је закључио, не без разлога, да је пост-хладноратовски консензус био неповратно дефектан. Неолиберална глобализација, војна хегемонија, концентрација моћи у рукама појединаца, уздизање председника до монархиског статуса можда је некога импресионирао, али не већину. Они такође разабиру, не без разлога, да естаблишмент потпуно стоји иза поменутог пост-хладноратовског консензуса укључујући лидере обе партије, који су глуви на њихове приговоре и занемарују њихове молбе.“ То је по њему окренуло бираче Доналду Трампу који им је обећао нешто друго. Баћевић ће цео овај период назвати „доба илузија“ (Bacevich 2020, 4-6).

Политички аналитичар и писац Љубомир Кљакић се кроз своје анализе пита да ли Србија на овој ветрометини има своју стратегију или постоји само „стратегија за Србију“. Он упозорава да још увек на снази „Велика корпоративна стратегија (империјална „визија 21. столећа“) која је лансирана 1979-1981. Ова стратегија не само да је окренута према спољном свету, она је окренута и према унутра. Да се ради о идеологији новог либералног империјализма или како га неки означавају *идеологија либералног колонијализма*. Он што је важно и за Србију и за Балкан, пише Кљакић „реч је о идеолошком програму легитимизовања свих облика текућих процеса обесправљивања, потчињавања слабијих, који је од 1995. развијао, а од 2002. на конзистентан начин и представио Роберт Купер (Robert Francis Cooper) високи функционер британског Форин Офиса, заменик секретара за одбрану у влади Тони Блера. Купер, касније помоћник Хавијера Солане и одговоран за стратешку политику и безбедност ЕУ. Купер је своје ставове најпрегнантније изложио у књизи „Сламање нација“ (*The Breaking of Nations*, 2003). Ова књига предочава

суштину идеологије новог либералног империјализма. По Куперу у данашњем турбулентном свету хаоса и конфликта, што је последица чињенице да је свет подељен на постмодерне (САД, Велика Британија, ЕУ, Јапан), модерне и предмодерне државе (неспешне државе). Нови светски поредак треба да остваре постмодерне државе „користећи за то сва расположива, чак и предмодерна, средства, а нарочито силу и рат. Управо због остварења тог великог идеала – увођења поретка у хаос – постмодерне државе морају користити „идеју двоструких стандарда“. И даље, Купер то прецизира: „Међусобно, постмодерне државе делују на основу закона. Али, када имају посла са много старомоднијим облицима државе изван постмодерних граница, Европљани морају да се врате много грубљим методама ранијег периода – сила, превентивни напад, превара и све друго што је неопходно за оне који још увек живе у девентаестовековном свету самодовољних држава. У џунгли морамо користити законе џунгле.“ То није било ништа друго до враћање коренима модела либералног империјализма 1904-1919 које је поставио енглески географ Халфорд Џон Макиндер (Halford John Mackinder). Ова теорија је изазвала осуде у многим деловима света али је добила кровну подршку врха пирамиде глобалне моћи преко њених оданих гласила и медија (*BBC, Economist, The Financial Times, The Foreign Affairs*) (Кљакић 2011, 126-131; 326-327).

Дакле, данас је евидентно да је оно кроз шта је бивша Југославија пролазила управо оно што и предвиђа теорија „свих дозвољених средстава“. Амбасадор Монтгомери је на јавном сервису РТС потврдио да је одлука о независности Косова била донета много раније, а да је тобожњи период преговарања био само симулација и замајавање. Творци спољне доктрине Мортон Абрамовиц, Данијел Фрид, Ричард Холбрук и други протагонисти наставили су да прете и „прогнозирају“ даља могућа погоршања безбедносне ситуације па и оружане сукобе (Кљакић 2011, 130-131).

Ово баца и другачије светло на улогу евроинтеграција и Европске Уније према „заосталима“ које треба привести и оспособити да буду достојни чланови. Системи перманентног условљавања и сталне примене двоструких стандарда најбољи су показатељи геополитичких и интересних хтења најјачих

протагониста из ЕУ. Политиколог Миша Ђурковић у својој књизи „Илузија Европске уније“ (2015), износи своја запажања како о стандардном политичком говору који долази из Уније и праксе коју иста спроводи према различитим државама.

Тако он наводи да политички коректна нарација о политици „проширења“ инсистира „да је то универзални процес у коме се, у складу са универзалним нормативним критеријумима, појединачне државе реформишу и прилагођавају постојећим стандардима, како би након тога могле да функционишу као у потпуности интегрисани део јединственог европског простора. У пракси ствари заправо тако не функционишу. Геополитички, економски и спољнополитички интереси највећих чланица и САД као спољног балансера, често су далеко важнији од прокламованих нормативних критеријума“ (Ђурковић 2015).

Ђурковић на низу примера показује недоследност па и двоструке стандарде који се примењују. Износи и примере са Србијом који показују да је њено питање у некој сивој зони између прокламованог нормативизма и фактичке геополитичке борбе велики сила за своје интересе. Упечатљиви су примери дволичности када су тајни потези ЕУ били усмерени на цепање СР Југославије, тј. одвајање Црне Горе из заједнице, игре око признавања Косова од 2000 године на овамо, спорне приватизације од којих ни једна није из реда иностраних, реадмисија Рома и др. Ђурковић разоткрива улогу коју је имала тзв. Венецијанска комисија који је тек помоћни орган Савета Европе, али, када то затреба, Европска Унија (Брисел) узимају здраво за готово извештаје овог органа. У периоду до 2015. године Србију су евидентно условљавали различито од осталих кандидата (Ђурковић 2015, 215-219).

Политика креирања новог светског поретка у свету па и на Балкану, имала је претходницу у сугестивним аналитичким књигама, које су наводно помогле да се носиоци функција приведу праведним потезима у духу „прокламованих начела борбе за демократију, људску срећу, мир у свету“. Многи тинк-тенк (*think-tank*) припадници академског или медијског естаблишмента били су на услузи. Од Каплана до Тимоти Гартон Еша, Амампурове и других. Осврнућемо се само на неке.

Ми смо у нашем времену уочавали те трендове о којима смо аналитично писали. Једно од првих таквих издања био је репринт (1993) извештаја Карнегијеве комисије о балканским ратовима који је први пут штампан у пролеће 1914 године. Како је написао у уводној речи Мортон Абрамовиц, душа доктрине о самоопредељењу новом светском (Halperin and Scheffer 1992), била је то „сретна околност да је нашао ту књигу која објашњава корене сукоба на Балкану“ (Kennan 1993).¹ Ово реиздање или тачније његова инструментализација прилозима Абрамовица и амбасадора Кенана дала је повод бугарској историчарки Марији Тодоровој да одговори књигом „Имагинарни Балкан“ (Todorova 1998; Bjelajac i Krivokarić – Jović 2011).

Абрамовиц и његови сарадници нису имали потребу да се присете како нису последице Балканских ратова изазвале ресентимане на и провоцирале нови грађански рат на западу и центру Југославије већ жива искуства српског народа који се нашао на удару неофашистичког усташког екстремизма. Ово ће Славко Голдштајн обележити књигом прецизног наслова „1941. Година која се враћа“ (Goldštajn 2007). На просторима Македоније па у том тренутку и на Косову било је мирно.

Сличне погледе излагао је и професор Предраг Симић. Навео је многе недоследности у Карнегијевим извештајима, показао једну тенденцију манипулисања стереотипима о Балкану и балканизацији и наводно добрим и хуманим силама насупрот загриженим балканским нацијама, а посебно Србима. Он истиче да распад није почео на југу већ развијеном северу под слоганом „бегства са Балкана“ ради „уласка у Европу“.

¹ Уводну реч је написао Morton Abramowitz, директор Фондације, бивши помоћник државног секретара САД (министра спољних послова) задужен за обавештајне службе, такође некадашњи амбасадор САД у Турској. Био је истакнути члан одбора International Crisis Group. Извештај из 1913. године објављен је под насловом: *Report of the International Commission to Inquire into Causes and Conduct of the Balkan Wars*, Carnegie Endowment for International Peace, Division of Intercourse and Education, Publication 4, Washington, D.C., 1914; Komentar te instrumentalizacije: M. Bjelajac, Provociranje "humanitarne intervencije" protiv Srbije 1913, u: *Balkanски ратови 1912-1913: нова виђења и тумачења; The Balkan Wars 1912/1913: New Views and Interpretations*, (Milkić M, Rudić, S. urednici) Istorijski institut, Institut za strateške studije, Beograd 2013; M. Bjelajac, "The Austro-Hungarian Creation of "Humanitarian" Pretext for the Planned Invasion of Serbia 1912-1913: Facts and Counter-facts, *Balkanica*, L, 2019, s.131-156; Simić Predrag, „Balkans and Balkanziation: Western Perceptions of the Balkans in the Carnegie Commission Reports on the Balkan Wars from 1914 to 1996“ *Perceptions-Journal of International Affairs* 2013 (Turkey).

Распад је по њему узроковао „ребалканизацију“ која је некада претходила стварању мултинационалне, мултикултурне југословенске државе у духу Вилсонових идеја. Он учева да је избијање ратова на тлу Југославије омогућило да се у оптицај ставе сви они ранији стереотипи о Балкану као нечем што је супротно Европи, о Балкану као узрочнику светских пожара. Нити се грађански рат у Југославији прелио на суседне државе нити је Други светски рат избио на Балкану нити је Сарајевски атентат био узрок Првог светског рата, пише Симић и подсећа на чињеницу да се таква слика „балканизације“ користи за компликоване сукобе данас у које су умешани унутрашњи и спољни чиниоци. Произвођење моралног гнушања и морална хистерија постале су претекст за „интервенције цивилизованог света“ и „хуманитарне интервенције“ иза којих се понекад крију стратешки мотиви и које су често само друго име за тзв. ратове преко посредника (*proxy wars*). Балкан је од појаве овог термина почетком 19. века геополитички рубно подручје чија стабилност мање зависи од односа народа и држава који на њему живе, колико од односа суседних сила (Simić 2013).

Ни нове комисије које су слате на Балкан 1990-их нису биле у функцији стварног анализирања узрока и тражења решења. Карте су биле подељене. Све је било у функцији паравана пред светским медијима.

Један од учесника врло упечатљиво илуструје ову праксу. Професор Предраг Симић је у једном свом раду повукао вертикалу од инструментализације некадашњег извештаја прве Карнегијеве комисије из 1913. и извештаја нове Карнегијеве комисије из 1996 године:

„Док је конференција (у Дејтону –М.Б.) (још) трајала, Мортон Абрамовиц је дошао на Балкан да би се упознао са ситуацијом најављујући да ће Карнегијева задужбина формирати нову комисију са задатком да утврди оквир будућег решења за Балкан. За председника комисије именован је бивши белгијски председник Лео Тиндемманс док су чланови биле угледне личности из Сједињених држава и Европе. (...) Прву верзију извештаја написали су Жак Рупник (Француска), Дејна Елин и Марк Томпсон (Велика Британија) и Џејмс Браун (САД), *пре доласка комисије на Балкан* (курз. - М.Б)!“

За историју ће од још већег значаја бити следећи Симићев пасус о начина „рада“ ове комисије:

„Део комисије посетио је Београд почетком 1996. године. На молбу Министарства спољних послова организовао сам вечеру на коју су, поред чланова комисије позвани и водећи стручњаци из Института за међународну политику и привреду, међу њима и Милан Шаховић, бивши председник Шестог комитета УН (међународно право), Љубивоје Аћимовић (створац групе несврстаних и неутралних земаља на Хелсиншкој конференцији 1975), Бранислава Алендер (аутор пројекта уласка Југославије у ЕЗ 1989) и др. Иако смо очекивали да ће тема бити ситуација на Балкану после Дејтонског мировног уговора вече је протекло у неформалном разговору у коме Балкан готово да није поменут. Наше изненађење је било утолико веће када смо видели наша имена у анексу извештаја који исте године објављен под насловом „Недовршени мир“ у издању Карнегијеве задужбине. Касније смо сазнали да је искуство колега из других балканских земаља који су срели са члановима комисије било слично.“ (Simić 2017).

Данас на основу објављених извора и сведочења упућених актера знамо да је управо у време Дејтона Албанцима са Косова обећана независна држава. Да ли је одлазак Мортон Абрамовица на Балкан (Косово?) у току конференције управо био у мисији преношења те поруке? Абрамовиц је био њихов главни патрон и на конференцији у Рамбујеу, о чему је Симић писао у књизи „Пут у Рамбује“ (Simić 2000; Бјелајац 2010; Бјелајац 2019; De Grасија 2017). Ово је још један пример који сугерише велику поуку да је савременик у свом времену ограничен за многа знања и да је често препуштен нагађању, мери искуства или интуицији. Ваља подсетити и на стратегију посредног наступања корак по корак.

Ако савременик није знао све те околности тада, исти је могао пратити пожељну политичку интерпретацију за јавност. Протагонисти инсценираног рата су објашњавали да они нису напали Југославију да би ширили властиту моћ и сопствене интересе. Све се то догодило, по званичној верзији, зарад помоћи људима на Балкану и зарад стварања бољег света. Тако је председник Буш приликом посете бази Бондстил на

Косову 24. јула 2001: „Желимо да створимо свет у којем владају толеранција и слобода. Захваљујући вама (војницима-М.Б.), слобода се шири у целом свету“ (Ganzer 2018, 221).

Званична верзија је била промовисана и током Бушове изборне кампање. У својим говорима је истицао да „Америка никад није биле империја и да су они можда једина велика сила у историји која имала шансу али је одбила да буде велика и славна по сили већ по правди“. Упркос агресијама без одобрења ОУН у „Националној стратегији“ је било написано да је циљ америчке политике „да прошири користи слободе ... до сваког кутка света“. Буш је негирао Америка има било какве империјалне амбиције. У томе га је у јавности пратио Доналд Рамсфелд. Такве њихове тврдње Најл Фергусон у својој књизи оцењује као бесмислице (Ferguson 2005, 130).

После репринта Карнегијевих извештаја са предговорима Абрамовица и Кенана, следиле су књиге Ноела Малкома „Кратка историја Босне“ и „Косово: Кратка историја“ (Terzić (ed.) 2000; Вјелајац 2000). Једна од „инвенција“ Малколма је да је Косову кроз целу историјску вертикалу имало данашње границе! Перманентан ентитет. Друга, коју је у форми курса предавао на Универзитету Оксфорд је „његова инвенција“ да није било тзв. велике сеобе Срба крајем 17. века. Можда и не зна да је то пре њега „открио“ косовски историчар Али Хадри. Ако није знао он, сигурно су знали његови албански сарадници којима се захваљује у предговору.

Претходно светом је колала књига Роберта Каплана „Балкански духови: путовање кроз историју“ (1993). Она је наводно подстакла Клинтонове на акцију. Ова тврдња једнако је уверљива као и делови мемоара Колина Пауела који је наводно једно јутро из новина сазнао како теку ствари у Босни и како би се требало нешто предузети, али да би то захтевало 500.000 америчких војника на терену. Верујем да је Капланова књига била само у функцији једне много раније зацртане политике.

Бројни зборници радова или ауторске књиге посвећене новим погледима на Балкан, по нама легитимисали су на лош начин академску заједницу, а и организаторе скупова, приређиваче тематских зборника (Carter and Norris (eds.) 1996; Ramet 1997).

Зачеци новог хладног рата после 2010. године допринели су ревизијама оцене о одговорности Балкана (Србије) и царске Русије за избијање Првог светског рата, а потом совјетског болшевизма у сарадњи са национал-социјализмом за избијање Другог светског рата. Такође по том виђењу, да није било болшевизма нацизам не би ступио на сцену (Нолте 1997). Историја се пред нашим очима изврће наопако. Време је обележено књигама попут оне Кристофера Кларка „Месечари. Како је Европа ушла у рат 1914“ која ће остати као парадигма целог једног подухвата (Бјелајац 2019; Zametica 2017; Гитингер и Волф 2018).

На примеру данас доступних извора и у више наших радова показали смо да треба и даље пропитивати стручном методом и све оне чињенице или „наводне чињенице“ које су коришћене приликом произвођења Карнегијевог рапорта и сличних пропагандистичких књига оног времена. Раскринкавање лобиста данас сугерише да треба и лобистима у прошлом постављати иста питања и трагати за пореклом мотива и њихових тврдњи.

Шта тек треба рећи о геополитичким идејама из прошлости које се данас оживљавају. Поменули смо претходно Френсиса Купера, али додајмо за илустрацију једно продубљеније истраживање на грађи некадашње господарице дела Балкана, Аустро-Угарске. Књига бугарске историчарке Теодоре Толеве *Утицај Аустро-Угарске империје на стварање албанске нације 1896 – 1908*. управо на аустроугарским изворима првог реда открила пројекат унутар Министарства спољних послова за стварање албанске нације (за коју се каже да 1896. још не постоји!) из чистих геополитичких разлога а не алтруистичких што је и демонстрирано после окупације 1916. године..

Аустро-Угарска Монархија је видимо покушала и пре ратова да јачањем албанског фактора и стварањем албанске државе ослаби Србију и Црну Гору, а током ратова разбије Балкански Савез и нађе претекст за војну интервенцију против Србије. Изговор за ратну интервенцију Монархија је тражила у “хуманим побудама” заштите албанске нације која је изложена суровом истребљењу. У ту сврху развијена је пропагандна активност у европским и америчким медијима. Требало је

добити сагласност у очима јавности да једна “цивилизована” велика сила, уведе ред међу “нецивилованим” дивљацама.

“Цивиловани свет не сме да остане по страни и мирно гледа патње недужног цивилног становништва!” Мада се не разликује од неких скоријих ламентирања (Југославија, Косово, Либија, Сирија), овај крик је упутио аустроугарски пропагандиста Леон Фројндлих у пролеће 1913. године. Ако отворимо Википедију и потражимо бечког пропагандисту Леона Фројндлиха (Leon Freundlich) видећемо једну осмишљену инструментализацију приче о планираном истребљењу коју спроводи српска војска и држава против незаштићеног албанског становништва током балканских ратова. Већ у марту била је готова његова књига: *Albania's Golgotha: Indicement of the Exterminators of the Albanian People, 1913* (издање на немачком, Беч, 1913). На Ускрс 1913. он потписује свој рад са позивом да Велике силе једном морају рећи тим лудим барбарима и једном заувек да “држе своје руке подаље”. Талас истребљења мора бити заустављен са највећом хитношћу. *Међународна комисија мора бити установљена да истражи оптужбе против српске владе.* (курз. М.Б.) Он наводи да је циљ овог рада да пробуди савест европског јавног мњења. По њему, у извештају су прикупљене европским владама већ познате чињенице достављене од конзула и преко новинских извештаја (Sic!!!). Вероватно је мислио и на своје извештаје које је слао *New York Times*-у и другим новинама. Или на извештаје које је дистрибуирао дописник из Будимпеште или *Албанише коресподенц* као прикривена. филијала Бечког Министарства спољних послова (пре неколико година објављена је цела продукција ове агенције, али без довољно критичког коментара). Према историчарки Надине Акун и других подстакла су виђене људе Карнегијеве фондације да реагују (Milikić i Rudić (eds.) 2013).

Да, као да никада нисмо изашли из времена од пре сто година. Пропагандисти су и онда као и данас радили своје, новинари своје, историчари своје. Данас се некадашња пропаганда вади из прашњавих архива, модернизује и употребљава за испоставу нових рачуна за некадашњи геноцид Македонији и Србији. Њена посвемашња упитност на анализи

извора првог реда нема толику прођу, но важно је да у српској и стравој историографији постоји.

ЛИТЕРАТУРА

- Ahrens, Geert-Heinrich. 2007. *Diplomacy on the Edge. Containment of Ethnic Conflict and the Minorities Working Group of the Conference of Yugoslavia*. Washington: Woodrow Wilson Center Press, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Avramovski Živko. 1986. *Balkanska Antanta (1934-1940)*. Beograd: ISI.
- Bacevich, Andrew. 2020. *The Age of Illusions. How America Squandered its Cold War Victory*. NYC:Metropolitan Books.
- Bakić Hayden, Milica. 2006. *Varijacije na temu "Balkan"*. Beograd: Filip Višnjić, Beograd.
- Barker, Elisabeth. 1975. *Britanska politika na Balkanu u II svjetskom ratu*, Zagreb: Globus.
- Батаковић, Душан Т. (прир.). 1998. *Савременици о Косову и Метохију 1852-1912*. Београд: СКЗ.
- Bataković, Dušan T. (ed.). 2011. *La Serbie et la France une alliance atypique, Relations politiques, économiques et culturelles*. Belgrade: Institute des etudes balkaniques.
- Бјелајац, Миле. 2010. *Дипломатија и војска, Србија и Југославија 1901-1999*, Београд: Медија центар Одбрана: Академија за дипломатију и безбедност.
- Vjelajac, Mile 2015. „War Aims and War Aims Discussions (South East Europe)”. In: *1914-1918 International Encyclopedia of the First World War* (eds. Ute Daniel, Peter Gatrell, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer, and Bill Nasson). Berlin: Freie Universität Berlin.
- Бјелајац, Миле. 2019. *1914-2014: Зашто ревизија? Мењање оцена о узроцима Првог води ревизији оцена о узроцима Другог светског рата*. Београд: Прометеј.

- Бјелајац, Миле. 2019. „Прикривање и разоткривање правих разлога за рат 1999. на Косову и Метохији“. *Политика националне безбедности*, 1/2019.
- Vjelajac, Mile. 2019. „The Austro-Hungarian Creation of “Humanitarian” Pretext for the Planned Invasion of Serbia 1912-1913: Facts and Counter-facts“. *Balkanica*, L, 2019.
- Винавер, Вук. 1987. *Светска екомоска криза у Подунављу и немачки продор 1929-1935*. Београд: ИСИ.
- Влаховић, Бранко. 2014. *Путин, Моћ Русије*. Београд: Вукотић Медија.
- Ganzer Danijele. 2018. *Protivzakoniti ratovi*. Beograd: Laguna.
- Gerolimatos, Andre. 2001. *The Balkan Wars. Myth, Reality, and the Eternal Conflict*. Toronto: Stoddart.
- Doise Jean and Vaisse Maurice. 2015. *Diplomatie et outil militaires, Politique etrangere de la France 1871-2015*. Paris: Editions de Seuil.
- Ђурковић, Миша. 2015. *Илузија Европске уније*. Београд: Catena Mundi.
- Živojinović, Dragoljub. 1980. *Vatikan, Srbija i stvaranje Jugoslovenske države 1914-1920*. Beograd: NOLIT.
- Zametica, John. 2017. *Folly and Malice. The Habsburg Empire, the Balkans and the Start of World War One*. London: Shephard Walwyn.
- Kagan, Donald. 1995. *On the Origins of War and the Preservation of Peace*. NYC: Anchor Books.
- Kennan, George F. 1993. *The Other Balkan Wars. A 1913 Carnegie Endowment Inquiry in Retrospective with New Introduction and Reflections on the Present Conflict by George F. Kennan*. Washington: Carnegie.
- Kennedy, Paul. 1989. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. NYC: Random House.

- Kisindžer, Henri. 1999. *Diplomatija I-II*. Beograd: Versalpres.
- Кљакић, Љубомир. 2011. *Криза, корисни идиоти и колапс Србије*. Београд: Печат: Фонд Слободан Јовановић.
- Lampe, John R. 2014. *Balkans into Southeastern Europe, 1914-2014, A Century of War and Transition*. NYC: Palgrave Macmillan.
- Lieven, Dominic. 2015. *Towards the Flame. Empire, War and the End of Tsarist Russia*. NYC: Penguin Random House.
- Миликић, М. и Рудић, С. (ур.). 2013. *Балкански ратови 1912-1913: нова виђења и тумачења*. Београд: Историјски институт: Институт за стратешке студије.
- Mitrović, Andrej. 1981. *Prodor na Balkan, Srbija u planovima Austro-Ugarske I Nemačke 1908-1918*. Beograd: NOLIT.
- McMeekin, Sean. 2010. *The Berlin-Baghdad Express, The Ottoman Empire and Germany's Bid for World Power, 1898-1918*. NYC: Penguin Books.
- Нарочница, Наталија. 2008. *Русија и Руси у светској историји*. Београд: СКЗ.
- Norris John. 2005. *Collision Course. NATO, Russia and Kosovo*. London: Praeger.
- Pavlović, Vojislav G. (ed.). 2014. *Italy's Balkan Strategies 19th & 20th Century*. Belgrade: Institute for Balkan Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts.
- Pavlowitch, Stevan K. 1999. *A History of the Balkans 1804 – 1945*. London: Longman.
- Поповић, Никола Б. 2007. *Србија и царска Русија*. Београд: Службени гласник.
- Распоповић, Радослав. 1996. *Дипломатија Црне Горе 1711-1918*. Подгорица: Историјски институт Црне Горе, Београд: НИЦ „Војска“.
- Растовић, Александар. 2015. *Енглези и Балкан 1837-1914*. Београд: Завод за уџбенике.

- Ристић, Љубодраг П. 2014. *Србија у Британској политици 1889-1903*. Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Симић, Предраг. 2008. *Тито и НАТО. Успон и пад друге Југославије*. Београд: Новости.
- Сладек, Здењек. 2019. *Мала Антанта 1919-1938, Њене привредне, политичке и војне компоненте*. Београд: Службени гласник.
- Stanković, Đorđe Đ. 1984. *Nikola Pašić, Saveznici i stvaranje Jugoslavije*. Beograd: NOLIT.
- Станковић, Ђорђе Ђ. 1995. *Никола Пашић и Хрвати*. Београд: БИГЗ.
- Танасковић, Дарко. 2010. *Неоосманизам. Доктрина и спољнополитичка пракса*. Београд: Службени гласник.
- Todorova, Marija. 1998. *Imaginarni Balkan*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Толева, Теодора. 2016. *Утицај аустроугарске империје на стварање албанске нације 1896-1908*. Београд: Филип Вишњић: Институт за европске студије.
- Tooze, Adam. 2014. *The Deluge: The Great War, America and the Remaking Of the Global Order 1916-1931*. NYC: Penguin Books.
- Ćorović, Vladimir. 2018. *The Relations between Serbia and Austria-Hungary in the 20th Century*. Belgrade: Institute for Balkan studies.
- Ferguson, Niall. 2005. *Colossus: The Rise and Fall of the American Empire*. NYC: Penguin Books.
- Fišer, Fric. 2014. *Posezanje za svetskom moći, - Politika ratnih ciljeva carske Nemačke 1914-1918*. Beograd: Filip Višnjić.
- Frankopan, Piter. 2018. *Novi putevi svile. Sadašnjost i budućnost sveta*. Beograd: Laguna.
- Halperin M. and Scheffer D. 1992. *Self-Determination in the New World Order*. Washington: Carnegie Endowment Book.

- Hobsbaum, Erik. 2002. *Doba ekstrema. Istorija kratkog dvedesetog veka 1914-1990*. Beograd: Dereta.
- Cohen, Lenard J. 1995. *Broken Bonds. Yugoslavia's Disintegration and Balkan Politics in Transition*. Boulder: Westview Press.
- Шtrandман, Василиј Н. 2011. *Балканске успомене*, књ. 1. Београд: Жагор.
- Yavuz, Hakan M. and Sluglett, P. (eds.). 2011. *War and Diplomacy, The Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*. Salt Lake City: Utah University Press.
- White, John Albert. 1995. *Transition to global rivalry. Alliance diplomacy and the Quadruple Entente, 1895-1907*. Cambridge: Cambridge University Press.

*Mile Bjelajac**Institute for Recent History of Serbia***BALKANS TO THE BALKAN NATIONS OR BALKANS
TO THE EMPIRES: HOW TO ESTABLISH PEACE AND
PROSPERITY IN THE REGION****Resume**

This paper within its limited length encompasses only basic framework for the understanding of this historically and currently well-known region. Writing and rewriting of its history is daily on agenda not only for the scholars, but think-tanks and politicians alike. Western approaches to the Balkans are not often scholarly. As some pointed out, we usually cope rather with the perceptions than profound, complex and above all comparative analyses. The latter ones would suggest that Balkan and its misfortunes are not something unique in the Europe or in the global history. The fragmentation, civil wars and violence have been part of the history of many other countries. Certainly, the Empires that dominated the region, were not only factor of stability, coexistence of different peoples, religions and customs but also factor of decline in economic prosperity, modernization, education, security at the time of their demise. The Balkans as we demonstrate in brief historical survey was the border land of the Empires but also of the religions. In spite of its local centers, small capitals, the area never had its own big center, actually the Balkans have had three, or nowadays more external capitals: Constantinople (Istanbul), Vienna, Venezia, Rome, Paris, Washington, Berlin, Moscow. They succeeded each other from the past to the present, and usually overlapped. These overlapping have caused frictions on the ground, even war crisis and mistrust among small Balkan states in modern times. From the experience of not only Serbian 19th century politicians, they confront interference of the Great Powers in the Balkans by slogan "Balkans to the Balkan nations". That is to say to find common ground of basic interests for peace and prosperity and whereby the union enough strong for deterrence. Yugoslavia as the legacy of the Serbian victory in 1918 and as the part of antifascist coalition

at the end of WW II, embraced policy of peaceful coexistence and stability in the region for the almost seventy years. The dissolution or destruction of Yugoslavia, renewed “Eastern Question”, that is to say combat for the legacy of valuable region in terms of geopolitical importance and natural sources. All those emerging, greedy interests were carefully wrapped into sound, humanitarian and democratic seeking slogans. Not only extremely superior military power and doctrine demonstrated in Iraq 1991, but also exploit of the new phenomena- global (controlled) media, enabled pressure on small countries or different parties in conflict to obey what powers wanted. Those who created new world order after collapse of Soviet Union wanted firm dominance and control of the region, as well as boot on the ground. New emerging powers like Germany and Turkey, wanted they share to prove themselves as the great powers too. Both strongly interfered in the different phases of Yugoslav crisis and wars for succession. Russia and China became new players after the years of absences from the region. European Union did not show consistency and applied rather partial approach. It was due to disagreements within Union itself but also due to interference of U.S.A. EU has its own problems in economic transition, refugee and protracted economic crisis. EU countries felt boomerang impact from the sanctions imposed to Russia. All that could not contribute positively to further integration of the whole the Balkans into the Union. By applying recommended double standards, tricks and military force (see Robert Francis Cooper, *The Breaking of Nations*) against failed (or even rogue) states, there would be no permanent stability in this region but insecurity, corruption, quasi-democracy, oligarchs on one side and poverty on the other.

Keywords: *Balkans to the Balkan nations, imperial projects on the Balkans, great powers and client states, European integration*

---

* Овај рад је примљен 10. септембра 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 1. октобра 2020. године.